

З 2002 року по 2005 рік Михайло Миколайович працював заступником міського голови – начальником містобудування та архітектури Тернопільської міської ради, а з 2005 року – головним архітектором проєктів ПМ творчо-виробничого підприємства «Архітектурно-проєктної майстерні Нетриб'яка М.»

У 2008 році у Старому парку Тернополя (колишній парк Слави) освятили дерев'яну церкву, збудовану за проєктом Михайла Миколайовича. Споруда нового храму розташована приблизно за 1,5 км від центру Тернополя. Вона органічно вписується у краєвид зі старими деревами та одноповерховими приватними будинками. Тепер на Тернопільщині існує 230 культових дерев'яних споруд, 168 з яких – церкви, а решта – каплиці, дзвіниці тощо.

Частини нового храму з карпатської смереки з'єднуються не звичайними цвяхами, а дерев'яними кілками. Здебільшого великі дерев'яні споруди зводять довше за кам'яні, проте на основі розробки Михайла Нетриб'яка церкву у Старому парку до будівництва підготували за межами Тернополя і повторно склали на постійному місці дуже швидко. Три куполи, що символізують Пресвяту Трійцю, покрили дерев'яною черепицею. Внутрішня частина храму збудована у формі хреста [2].

Як бачимо із наведених прикладів, архітектор інтерпретує традиційну архітектурно-планувальну структуру в українському храмуванні, виражає її по-сучасному відповідно до нових вимог і потреб, залишаючи незмінною сутність сакрального простору.

Матеріали статті не є вичерпними, багато об'єктів зодчого ще не досліджені. Сьогодні Михайло Миколайович продовжує свою архітектурну діяльність і, напевно, ще не раз потішить громадськість новими спорудами. Та і сьогодні зрозумілим є той великий вклад Михайла Нетриб'яка в архітектуру Тернопільщини. Його будівлі є яскравими домінантами в архітектурному просторі, які стали невід'ємною частиною планувальної і образної структури міст і сіл України.

### ЛІТЕРАТУРА

1. Водоп'ян А. Нетриб'як Михайло Миколайович / А. Водоп'ян // Тернопільський Енциклопедичний Словник. – Тернопіль: ВАТ ТВПК Збруч, 2005. – Том 2. – К – О. – С. 624-625.
2. Гнідець Р. Б. Традиція і сучасність у церковній архітектурі Львова / Р.Б. Гнідець // Записки наукового товариства ім. Шевченка, праці Комісії архітектури та містобудування. – Львів: НТШ, 2008. – Т. ССLV. – С. 299-312.
3. Черкес Б. Традиція та ідентичність в новій українській церковній архітектурі / Б. Черкес // Вісник Національного університету «Львівська політехніка»: архітектура. – 2003. – № 486. – С. 71-79.
4. <http://who-is-who.com.ua/bookmaket/bild2008/4/170.html>.

УДК 398.332.12

К. В. ПОДНЄЖНА

### ХАРАКТЕРИСТИКА ТРАДИЦІЙНИХ ТА НОВАТОРСЬКИХ МЕТОДІВ І ПРИЙОМІВ ВИКОНАННЯ ПИСАНОК

*У статті розглядаються традиційні та новаторські способи оздоблення писанок, зокрема вишивка, ажурне різьблення, бісерування, витравлювання тощо. Описуються методи їх виготовлення, висвітлюється обрядовість писанки, її значення в давнину і для сучасності.*

**Ключові слова:** писанки, писанкарство, вишивка, ажурне різьблення, розпис, народне мистецтво, оздоблення.

**ХАРАКТЕРИСТИКА ТРАДИЦИОННЫХ И НОВАТОРСКИХ МЕТОДОВ И ПРИЁМОВ ИЗГОТОВЛЕНИЯ ПИСАНОК**

*В статье рассматриваются традиционные и новаторские способы отделки писанок, в частности вышивка, ажурная резьба, бисерование, вытравливание и др. Описываются методы их изготовления, освещается обрядность писанки, ее значение в древности и для современности.*

**Ключевые слова:** писанки, писанкарство, вышивка, ажурная резьба, роспись, народное искусство, отделка.

**DESCRIPTION OF TRADITIONAL AND MODERN METHODS AND TECHNIQUES INCARRYING EASTER EGGS**

*In this article is shown the traditional and modern ways of Easter eggs decoration such as: embroidery, openwork carving, beading, etching, etc. Also describes the methods of their production, explains ritualism of Easter eggs, and their importance in antiquity and modern life.*

**Key words:** Easter eggs, the art of the Easter eggs, embroidery, openwork carving, painting, folk art, finishing.

Писанкарство – вид декоративно-прикладного мистецтва, поширений у слов'ян та інших народів. Розпис писанок має стародавнє язичницьке коріння, характеризується вишуканими і символічними орнаментальними мотивами – геометричними, рослинними, антропоморфними, які чітко й злагоджено підпорядковуються сферичній формі яйця. Тому писанку називають твором-мініатюрою. Наші предки вірили у магічну силу розмальованого яйця, у те, що за допомогою певних схематичних зображень можна здійснити бажання. Так, хворі писали на яйці символи здоров'я, щоб одужати, неодружені – щоб одружитись, землероби вкладали у розпис зміст прохання до землі – на багатий урожай. Люди були переконані, що ці сакральні символи мали надприродну силу, підтвердженням цього є згадування таких символів у численних легендах та переказах. Колись, ймовірно, це пов'язувалося з атрибутами поганських богів. У християнські часи вони набули іншого змісту та трактування. Писанкарі й сьогодні вірять у надзвичайні властивості розмальованого яйця, тому при роботі дотримуються певних ритуалів [1, с. 27].

Писанкарство розглядалося Р. Загайською [2]; Н. Луцан детально описує символіку кольору та орнаментику писанок [4]. М. Кириченко поверхнево розглядав мистецтво писанкарства: історію його виникнення, символіку писанок та їх регіональні особливості [3].

Актуальність теми полягає у відродженні й підтримці народних традицій, самобутньому розвитку особистості, її естетичному вихованні.

Метою статті є висвітлення основних інноваційних підходів до оздоблення писанок, значення обрядовості писанки в давнину і на сучасному етапі.

Писанка – це не предмет повсякденного побуту, а передусім твір мистецтва. Процес її виготовлення не зовсім простий, і не кожен може розписувати яйце, бо для цього потрібне особливе терпіння і бажання. У наш час повернення й збереження національної скарбниці писанкарства стає дуже актуальним. З'являються нові посібники, які сприяють вивченню народознавства у школі та в дошкільних закладах.

Кожен предмет народного мистецтва поряд з практичним призначенням в побуті відігравав роль знака соціальних відносин, оскільки уособлював у собі єдність символічного і практичного змісту. Саме у традиційному фольклорному середовищі предмети завжди несуть знаки, а знаки – несуть предмети. Образно-символічний статус зумовлюється їхнім функціональним призначенням у семіотичній системі свята та обряду. При введенні в цю

систему вони функціонують як «знаки», обрядові символи з певною семантикою, без неї – позбавляться цього символічного змісту, перетворюючись на звичайні ужиткові вироби. Залежно від актуалізації тієї чи іншої властивості предмети набувають того чи іншого статусу.

Історія писанок як символу весняного відродження природи сягає у далеке минуле і пов'язана з ритуалом весняного відродження на землі. Люди, які прийняли звичай «писати писанки», побачили у ньому знак воскреслої радості і вічного життя. Писанка є символом України. Українські писанки – це ціла світоглядна система з десятками орнаментальних мотивів. Традиції українського писанкарства надзвичайно різноманітні. Різні регіони України мають свої особливості, орнаменти й кольори так само, як говірки й діалекти, хоча загалом мова українських писанок спільна [4, с. 31-32].

Писанки писали у Чистий четвер – перед Великоднем. Писанкар обов'язково повинен був працювати з добрими думками, чистим серце та з молитвою.

Писанки й сьогодні пишуть, опираючись на давні традиції з використанням сакральних символів. Проте, якщо колись писанки були святим оберегом для кожного дому, люди вірили, що вони захищають від злого, то тепер писанка має лише обрядове значення, оскільки воскові візерунки на пташиному яйці зустрічаються все рідше і, як правило, тільки на Великдень.

Існує декілька технік виготовлення писанки. Найдавнішою і найбільш традиційною є «крапанка», яка побутує й досі. Візерунок на поверхні яйця наноситься послідовно гарячим воском за допомогою саморобних інструментів (у давнину яйце опускали у фарбу, потім крапали на нього гарячим воском, коли віск вистигав, яйце клали у темнішу фарбу, потім у гарячу воду, де віск сховався, залишаючи різної величини й форми крапочки на кольоровому тлі). Із кінця XIX ст. з'явилися «дряпанки» і «мальованки». «Дряпанка» – це крапанка, на якій орнамент видряпано голкою або металевим стержнем. «Мальованка» – це яйце, розписане фарбами за допомогою пензля. Часто в оздобленні писанок використовують поєднання двох і більше прийомів розпису. На Київщині та Чернігівщині, зокрема, виробляють так звані «галунки» – вишукані білі писанки, у яких після нанесення кольорового орнаменту решту поверхні яйця знебарвлюють, і на сніжно-білому тлі розквітають неперевершеної краси та яскравості малюнки [7, с. 96-100].

Нинішньому поколінню цікавіше оздоблювати писанки новими матеріалами і придумувати власні техніки.

Фантазія людини – могутня сила. Поряд з традиційними техніками оздоблення обрядових яєць останнім часом з'явилося безліч нових.

Основним напрямом осучаснення технік є використання нових оздоблювальних матеріалів. Іншим напрямом є перенесення традиційних технік з інших видів декоративного мистецтва. Яскравим прикладом є розпис гуашевими фарбами. В стилі примітивізму можна отримати яскраві стилізовані композиції.

Існує також техніка створення композицій з насіння різних рослин, різнобарвного пір'я на основі клею, зернових культур.

Деякі майстри використовують спеціальні інструменти для створення писанок в техніці ажурного різьблення.

Можна відзначити і той факт, що в писанкарстві використовуються техніки, які раніше застосовувалися в інших видах декоративно-прикладного мистецтва. До таких видів можна віднести вишивку. Майстри, використовуючи спеціальні інструменти, виготовляють вишивку на яйці.

Однією з популярних технік сьогодні є вишивка на яйці. Це дуже копітке заняття, яке вимагає від майстра терпіння та уваги, працьовитості та наполегливості. Тут поспіх і нетерплячість тільки нашкодять. Вишивка на яйці здається неможливою, адже працювати потрібно не на полотні, а на овальній поверхні яйця.

Завдяки такій техніці на писанках тепер можна побачити такі ж орнаменти, як на традиційній вишивці на полотні. Але набагато вишуканіше виглядає вишивка на яєчній шкарлупі за допомогою стрічок.

Великих успіхів у цій нелегкій справі досягла французька майстриня Елізабет Кляйн, яка працює над цим мистецтвом більше десяти років. Труднощі вишивання зводяться до того,

що це відбувається без руйнування форми яйця. А голку з ниткою перетягують через малесеньку дірочку на дні яйця. Майстриня видала книгу про те, як створювати такі вишивки.

Після вишивки на яйці, мабуть, важко чимось здивувати. Робота з таким крихким матеріалом, як яєчна шкаралупа, викликає у глядачів захоплення і здивування. І коли бачиш такі роботи, починаєш сумніватися, чи дійсно це яєчна шкаралупа? Окрім вишивки існує ще один дуже делікатний спосіб оздоблення яйця – різьблення. Першопроходцями та лідерами в цій нелегкій справі є Франк Грім і Олександр Вовк. Обидва автори – дуже талановиті, про що свідчать їхні роботи.

А якщо врахувати, що яйця бувають різних розмірів, від перепелиних до страусиних, то можна навіть створювати скульптури, щось на зразок яйця в яйці.

Бісероплетіння – захоплююче рукоділля. Дітям воно допомагає розвинути просторову уяву, дрібну моторику і координацію рухів пальців рук, а дорослим – зняти втому після напружених трудових буднів.

Популярною є техніка бісерування. Бісер традиційно поширюється на різні види декоративно-ужиткового мистецтва. Ним уже оздоблюють дерев'яні вироби технікою наклеювання або інкрустації. Яйця, оздоблені бісером, зустрічаються досить часто. Технік оздоблення бісером є декілька: наклеювання на віск, наклеювання шнурочка з бісеру на шкаралупу, обплітання бісером.

Краще використовувати в якості основи не справжні курячі яйця, а дерев'яні. Для початку потрібно нанизати бісер на нитку за допомогою голки і закріпити його на кінцях за допомогою клею. Можна (і треба) чергувати різні кольори і розміри бісеру, щоб вийшов візерунок.

Після цього нитка з бісером приклеюється на яйце. Для цього яйце потрібно змастити клеєм і акуратно по спіралі намотувати на нього нитку, ретельно притискаючи бісер, щоб він приклеївся до яйця. Дуже важливо уважно стежити, щоб бісер приклеївся добре, інакше візерунок не вийде.

Коли клей висохне, можна додатково прикрасити готове бісерне яйце стрічками. Якщо потрібно прикрасити яйце складним візерунком з ефектом об'ємного малюнка, то перед тим, як приклеювати до яйця бісер, потрібно нанести на заготівку малюнок за допомогою фарб. Коли фарби висохнуть, можна намотувати нитку з бісером (у цьому випадку бісер повинен бути прозорим, а замість нитки, яка може просвічувати, краще взяти прозору волосінь).

Також можна обплести варені яйця або дерев'яні заготівки ажурною сіткою з бісеру. Принцип плетіння в цьому випадку один, а різноманітність досягається за рахунок різних технік і візерунків.

Білі писанки є одним з підвидів воскової писанки, яка пишеться за тією ж технологією, що і вище описані воскові техніки, але у процесі написання є певні відмінності.

Такі писанки починають писати не з білого кольору, а з жовтого. Яйце обробляють оцтом для знежирення і забарвлюють у жовтий колір. Усі контурні лінії в орнаментах на таких писанках – жовтого кольору. Усі наступні операції виконують згідно з технологією, за якою кожен раз писанку занурюють в темніший колір відповідно до орнаментування. Коли писанка зафарбована в останній найтемніший колір, її орнаментовані місця закриті воском, а тло залишається непокрите воском, писанку починають відбілювати.

Відбілювання, або травлення, проводять кількома способами. Для травлення використовують сік із квашеної капусти. Писанку опускають в цей сік на 30-35 хвилин. Саме за цей час витравлюється фон писанки і стає такого кольору, якого було саме яйце перед написанням. Після травлення писанку промивають чистою водою. Після цього вона була готова до зняття воску, який потрібно знімати акуратно і стежити за тим, щоб свічка не затьмарила білого кольору.

Слід стежити, щоб віск добре закривав поверхню, аби не було пробілів, тому що на чорному тлі не завжди видно незакриті воском місця. Щоб пришвидшити процес відбілювання, можна використовувати хлорний відбілювач (дві столові ложки на склянку води). У розчині процес відбілювання відбувається впродовж кількох секунд. Він відбілює писанку дуже швидко, і вже через кілька секунд можна продовжувати роботу над композицією. Виконавши

перший етап писанки, тобто зафарбувавши її в усі кольори від світлого до найтемнішого, протирають відбілювальною сумішшю. Процедура повторюється відносно ескізу до тих пір, доки не досягнеться необхідна кольорова гама, кількість запланованих кольорів, використання різноманітних фактур.

Таким способом можна виконувати писанковий розпис у декілька прийомів і досягати найрізноманітніших кольорових рішень, доводячи кольорову гаму до 17-20 кольорів. При цьому немає небезпеки утворення «болота» у кольорах. Також, використовуючи відбілювання, досягають градації білого кольору з різноманітними фактурами. Домогтися цього можна, корегуючи час відбілювання писанки у розчинах. Писанки, виконані такою технікою, доволі рідкісні [1, с. 124].

На жаль, нові техніки не мають такого символічного змісту, як традиційна писанка, не відтворюють народних вірувань, а є просто декоративною прикрасою.

### ЛІТЕРАТУРА

1. Воропай О. Великдень в Україні / Олекса Воропай. – К.: Музична Україна, 1993. – 120 с.
2. Загайська Р. Писанка. Традиції та модерний дискус / Роксоляна Загайська. – Львів: Априорі, 2009. – 164 с.
3. Кириченко М. А. Український народний декоративний розпис: навчальний посібник / М. А. Кириченко. – Київ: Знання-прес, 2006. – 228 с.
4. Луцан Н. Декоративно-прикладне мистецтво та основи дизайну / Надія Луцан. – К: Слово, 2010. – 172 с.
5. Музиченко Я. Великдень / Ярослава Музиченко. – Львів: Свічадо, 2011. – 160 с.
6. Русанова Т. Світ української писанки / Т. Русанова. – Київ: Кондор, 2009. – 164 с.
7. Старко В. Писанкарство як вид мистецтва / В. Старко. Шкільна бібліотека. – 2007. – № 3. – С. 12.

УДК 85.126.(37.248)

І. О. ВЕРБІЦЬКА

### ЛЯЛЬКА-МОТАНКА – ХУДОЖНІЙ ОБЕРЕГ У ДЕКОРАТИВНО-ПРИКЛАДНОМУ МИСТЕЦТВІ УКРАЇНИ

*У статті розглянуто ляльку-мотанку як художній оберег, частку культури, важливе мистецьке явище й водночас самобутній вид декоративно-прикладного мистецтва України. Просліджено способи формотворення та декорування ляльок за регіональними ознаками тієї місцини, де їх виготовлено.*

**Ключові слова:** декоративно-прикладне мистецтво, лялька-мотанка, художній оберег, традиції, символ, декор.

И.О.ВЕРБИЦКАЯ

### КУКЛА-МОТАНКА – ХУДОЖЕСТВЕННЫЙ ОБЕРЕГ В ДЕКОРАТИВНО-ПРИКЛАДНОМ ИСКУССТВЕ УКРАИНЫ

*В статье рассмотрено куклу-мотанку как художественный оберег, часть культуры, важное художественное явление и в то же время самобытный вид декоративно-прикладного искусства Украины. Прослежены способы формообразования и декорирования кукол по региональным признакам того места, где они изготовлены.*

**Ключевые слова:** декоративно-прикладное искусство, кукла-мотанка, художественный оберег, традиции, символ, декор.